

Reja na prostem in biovarnost

Krškopoljski prašič je sicer avtohtona pasma s specifičnimi potrebami, kljub temu pa znanje pridobljeno pri sodobnih pasmah s pridom uporabimo. Prašiči so prilagojeni na naše okolje in imajo skromne zahteve, zato lahko večino krme pridelamo doma ali v bližnji okolici. Tradicionalni način reje moramo prilagoditi zahtevam zakonodaje, ki ureja rejo domačih živali, in sodobnemu znanju o potrebah plemenskih svinj. Tudi v rejah lokalnih pasem moramo poskrbeti, da imamo v rejah pogoje, ki ustrezajo posameznim fazam v reprodukcijskem ciklusu svinj in fazi rasti pitancev. V ta namen svinje največkrat uhlevimo ločeno in pripravljamo obroke, katerih sestava in količina morata biti prilagojena potrebam svinje glede na proizvodno fazo. Pri uhlevitvi lahko izbiramo nadstandardne rešitve, vendar morajo v prvi vrsti biti prilagojene živalim in lažjemu delu, šele nato lahko prisluhnemo svojemu prepričanju. S skrbnim opazovanjem živali pridobimo veliko praktičnega znanja, ki ga s pomočjo teoretičnega znanja koristno uporabimo pri izboljšanju rezultatov v reji. Tudi pri reji avtohtone pasme ne mešamo kategorij niti na paši. Namen prispevka je prikazati različne oblike uhlevitve na prostem in opozoriti na primerno izvajanje biovarnostnih ukrepov.

HLEV Z IZPUSTI IN IZHODOM NA PROSTO

V čredah z manj kot 10 svinjami so svinje po pripustu lahko uhlevljene posamično, vendar jim mora biti v kotcu omogočeno obračanje in stik z drugimi svinjami v sosednjih kotcih. Uporabimo lahko tudi klasično ureditev čakališča s skupinskimi kotci ali obogatene sisteme z večjimi površinami, izpusti ali celo izhodi na prosto.

Na sliki 7 imajo svinje dostop do zaprtega spalnega prostora. Krmljenje je na izpustu, izhod na prosto je ločen in omejen za vsako skupino svinj, rejec pa ga lahko tudi zapre. Krmilniki so pod streho, na ograji izpusta, zadaj za hlevom, pa so bile nameščene jasli, kjer poleti dobivajo svežo pokošeno travo, v zimskem času pa lahko ponudijo slamo, seno ali silažo. Te svinje imajo omogočen tudi izpust na prosto. Prostor za gibanje je bil ograjen in ločen za posamezne skupine. Reja je večja, zato vzdržujejo ločene skupine glede na stadij brejosti. Prikazana reja ima nadstandardno uhlevitev, namenjena je prikazu živalim prilagojene reje. Ima tudi zgledno urejene biovarnostne ukrepe: gostje lahko prašiče opazujejo, rejec pa lahko prašiče v vsakem trenutku omeji. Gostje si lahko kmetijo najprej ogledajo in nato v njihovem gostišču tudi poskusijo meso vzrejeno in predelano na njihovem posestvu.

Slika 7: Izpusti za svinje na kmetiji z nadstandardno uhlevitvijo v Nemčiji

PRIPUŠČENE SVINJE V BUNGALOVIH

Breje svinje lahko vzrejamo tudi na prostem (slika 8). Predstavljamo rejo iz Velike Britanije, kjer so plemenske svinje držali na prostem. Svinje v laktaciji in pred pripustom, tekači in pitanci so bili uhlevljeni v hlevu. Rejec in njegov sosed sta se skupaj lotila sanacije zdravstvenega stanja. Reji sta bili obkroženi z njivskimi površinami, zato je bilo za biovarnost dobro poskrbljeno. Obiskovalce so prevažali na preurejeni prikolici. Številne reje na prostem najdemo tudi v ZDA in Avstraliji na površinah, kjer je obdelovanje ekonomsko nezanimivo. V Španiji, na Portugalskem in v Franciji redijo prašiče avtohtonih pasem v redko poraslih gozdovih. Reje na prostem najdemo tudi v drugih evropskih deželah kot alternativni način reje.

Slika 8: Držanje svinj na prostem v Veliki Britaniji

Na površini v ozadju na sliki 8, kljub majhni obremenitvi ni rastja, zato ta način reje ne moremo obravnavati kot pašo. Svinje se bile hibridi sodobnih pasem, vendar pa je način reje primeren tudi za avtohtone pasme. Kot prednost tega sistema navajajo predvsem dobro počutje svinj in manjše investicijske stroške. Ker so obremenitve površin manjše, so tudi manjši problemi z izločki. Za svinje moramo imeti zavetišča. Tu na polju vidimo nekakšne bungalove, kamor se svinje zatečejo ob vremenskih neprilikah. Zavetišče je lahko urejeno tudi kot nadstrešek ali lopa. Na paši mora biti tudi dovolj sence, da se živali lahko umaknejo pred žgočim soncem.

Opozorili pa so nas, da je idila lahko tudi zavajajoča in so s tem načinom reje tudi nekatere težave. V večji čredi je nekoliko težavnejši pregled nad živalmi, saj je težko opaziti bolno žival, ki se zateče v zavetišče. Potrebno je veliko več (ročnega) dela za krmljenje, napajanje in drugo oskrbo živali. Na razritem polju je ogromno blata, kar omogoča prašičem valjanje, površine pa so lahko skoraj neprehodne. Živali so izpostavljene parazitom. Pri mlajših živalih je praktično nemogoče zagotoviti ustrezno temperaturo, zato so slabši prirasti in večje izgube. Ker se potrebujejo velike površine za držanje živali, se tako zmanjšajo površine za pridelavo krme za živali. Taka ureditev rej je primerna zlasti tam, kjer so površine, ki sicer niso primerne za poljedelstvo. Manj primeren je ta način reje tudi v predelih z ekstremnimi vremenskimi pojavi, kamor štejemo vroča poletja, mrzle zime, poplavna območja in predele z močnim vetrom.

OSKRBA S KRMO PRI REJI PRAŠIČEV NA PROSTEM

Velika težava pa je tudi oskrba živali s krmo, saj v reji na prostem prašiči ne najdejo na razritih površinah prav nič krme. Mesta za krmljenje uredimo tudi na prostem. Kadar nimamo dostopa do hleva, lahko zalogovnike pri manjših skupinah pritrdimo na utrjena, najboljše betonska tla in krmišče pokrijemo. Če je čreda večja, lahko kot zalogovnik služi silos primerne velikosti (slika 9). Prostor je ograjen in tako omogoča, da v tem delu prašiče tudi ujamemo, kadar je to potrebno. Tudi na urejenih krmiščih je raztros krme velik, povsem neprijemerno pa je krmljenje na tla oz. zemljo. Z zemljo in izločki premešana krma je gojišče za bolezenske klice in raj za prenašalce bolezni. Je tudi vaba za ptice in glodalce, kar poveča možnost okužb. V manjših rejah si lahko uredimo krmljenje tudi v koritih. Poraba krme je nekoliko večja, delo je ročno. Pri krmljenju po volji je potrebno krmljenje večkrat na dan. Na prostem naj bi bili v skupini prašiči iste kategorije, zlasti pri krmljenju moramo imeti možnost, da kategorije krmimo ločeno in zagotovimo vsem dostop do potrebnih količin krme.

Slika 9: Reja prašičev na prostem z urejenim zalogovnikom v Nemčiji

PAŠA PRAŠIČEV

Reja na paši je bolj ekstenzivna oblika reje prašičev. Potrebno je urediti čredinke in omogočiti, da se rastje na uporabljenih površinah obnovi. Obnova ruše je bolj dolgotrajna kot pri prežvekovalcih, zato je potrebno več čredink. Tako v ZDA velja pravilo, da lahko na čredinki pasemo prašiče le 2 do največ 3 dni, na isto površino pa se prašiči naj ne bi vrnili prej kot v enem mesecu. Pri nas je zaraščanje površin lahko celo počasnejše, a lastnih rezultatov nimamo. Tako bi

morali za vsako kategorijo prašičev imeti vsaj 10 čredink. Tudi v teh primerih je potrebno urediti zavetišča in krmišča. Na pašnikih lahko predpostavljamo, da živali dobijo po volji svežo travo, vendar pa je potrebno krmljenje s krmnimi mešanicami. Obrok mora biti usklajen s kakovostjo paše do uravnoveženega obroka. Če je paša mlada, je bogata z beljakovinami, a skromna na energiji. Pri ostareli paši pa le-ta predstavlja le material za zaposlitev in moramo zagotoviti tudi beljakovine. Paša prašičev je lahko tudi v bukovih, kostanjevih in hrastovih gozdovih, kjer je ob dobrih letinah obilo energetske bogatih plodov, vendar pa moramo za pašo v gozdovih dobiti dovoljenje. Da bi zagotovili celoletno oskrbo z gozdnimi plodovi in s tem enakomerno kakovost mesa, jih v tujini nabirajo in skladiščijo. Pri paši živali je potrebno izvajati tudi analizo blata in tretirati živali na podlagi analize.

BIOVARNOST PRI REJI PRAŠIČEV NA PROSTEM

Nekaj o biovarnosti na prostem smo že povedali. Osnova je dvojna ograja naseljenih površin (slika 10), da prašiči ne morejo priti v stik z divjimi prašiči, divjimi živalmi in obiskovalci. Kadar omogočamo obiskovalcem ogled, jim onemogočimo neposreden stik s prašiči. Tudi za prašiče na paši uredimo mesta krmljenja tako, da zmanjšamo dostop drugim živalim (pticam, glodalcem) in raztros. Zelo dobrodošlo je, če so zavetišča za pašne živali urejena tako, da prašiče lahko zelo na hitro (čez noč) tudi zapremo, uhlevitev pa prašičem zagotavlja minimalne standarde in ukrepe dobrobiti, ki smo se jim zavezali.

Ena izmed potencialnih poti okužbe so tudi prašiči, ki prihajajo v rejo. Kupljenih prašičev ne vključimo direktno v čredo, ampak jih uvajamo preko karantene. Tudi posojanje merjasca med rejami nikakor ni priporočljivo. Če si ga rejci že izmenjujejo, se morajo pri tem držati biovarnostnih ukrepov. Merjasca si lahko izposojajo samo pri enem rejcu in ne pripuščajo svinj drugih okoliških rejcev. Premika (izposoja in vrnitev) se zabeleži in sporočata. Boljša rešitev namesto posojanje merjascev je ustanovitev pripustnih postaj.

Slika 10: Dvojna ograja na pašniku

Vsi rejci plemenskih prašičev morajo v svojih čredah izvajati tudi Pravilnik o pogojih za razmnoževanje domačih živali (Uradni list RS, št. 51/07 in 35/15), kjer je določeno, da se za pripust lahko uporabljajo le plemenjaki. Plemenjak je preizkušen, odbran in priznan samec, ki izpolnjuje predpisane zootehniške pogoje iz potrjenega rejskega programa in veterinarske pogoje glede zdravstvenega stanja in minimalne oploditvene sposobnosti, ne kaže izrazitih dednih in konstitucijskih napak ter mu je bil v skladu s predpisi, ki urejajo sprejetje za pleme, izdan zootehniški dokument o priznavanju plemenjaka. Za očeta je pri naravnem pripustu lahko potrjen le tisti plemenjak, ki v času pripusta živi na isti kmetiji kot svinje.

Rejci se držimo biovarnostnih ukrepov na enakem nivoju, kot jih zahtevamo od obiskovalcev. Za obiskovalce, ki v reji opravljajo določena opravila (veterinarji, selekcionisti itd.), poskrbimo v reji za delovno obleko. Pred vhodom v rejo imamo nameščeno vsaj dezbariero za razkuževanje obuval in rok. Priporoča pa se uporaba sanitarnega vozla, kjer se vsi, ki vstopajo v ali izstopajo iz hleva, preoblečejo in stuširajo.

Ne glede na genotip so vsi prašiči občutljivi na gospodarsko pomembne kužne bolezni in na kužne bolezni, ki jih zatiramo po zakonu. Prav tako biovarnostni ukrepi veljajo za vse reje ne glede na velikost.

Pripravili:
prof. dr. Milena Kovač
Janja Urankar, univ. dipl. inž. zoot.